

ЗАСАДИ ХАРЦЕРСЬКОЇ МЕТОДИКИ «ПРОГРЕСИВНОГО САМОВИХОВАННЯ»

Наталія САВЧЕНКО (Кіровоград).

У статті з'ясовуються засади методики харцерського «прогресивного самовиховання».

В статье определяются основы методики харцерского «прогрессивного самовоспитания».

Ключові слова: позашкільне виховання, харцерський метод, «прогресивне самовиховання».

Постановка проблеми. В основі ідентичності європейця – рицарська культура. Так вважає видатний сучасний польський історик Єжи Ключовський, – багатолітній професор Люблінського Католицького університету, доктор honoris causa Києво-Могилянської академії, Лауреат Нагороди польсько-українського поєднання, яку одержав у присутності Папи римського Івана Павла II у Львові у 2002 р., нині – директор Інституту Центрально-Східної Європи в Любліні і голова Федерації Інститутів Центрально-Східної Європи. Проф. Є. Ключовський вказує, що «йдеться про такі відомі моделі поведінки, як дотримання кодексу честі в бою, почуття обов'язку та відповідальності, вихованість,

рицарське ставлення до дами-жінки, вірність. Виразними репліками рицарської культури донині є вірєць джентльмена чи, у випадку юнацтва, харцера» [1, с.123].

Харцери (harcerz, від слова harc – герць, бойова сутичка) – юнацькі об'єднання скаутського типу, що почали поширюватися у Польщі на початку XX ст. з метою виховання молоді на морально-патріотичних засадах сміливості, честі, вірності. Певним аналогом харцерів в Україні є започаткована 1911 року у Львові юнацька організація «Пласт».

Харцерство як масовий громадсько-педагогічний рух виявилось важливим чинником збереження національної ідентичності та боротьби польського народу за незалежність впродовж XX ст.

Аналіз досліджень і публікацій. На підставі узагальнення праць засновників і теоретиків харцерства, основних програмних документів та методичних розробок Головної квартири Союзу Польських Харцерів [2 - 6] можна виокремити такі основні ідейні та педагогічні засади харцерства як громадсько-педагогічного руху:

- харцерство є добровільним рухом, котрий діє у відповідності з власними цілями, звичаями і методами. Харцерство доповнює отримані у школі і вдома знання; допомагає вчитися розуміти себе, розвиває бажання вчитися і пізнавати нове. Харцери відкривають для себе світ поза класними кімнатами, навчаючись один в одного і ділячись між собою знаннями;

- харцерам пропонуються як цікаві навчальні програми, так і творчі заняття, що розвивають дітей та молодь духовно, фізично і соціально;

- харцерство – рух, який розвивається і пристосовується до місцевих умов і потреб;

- членом харцерської організації стають добровільно, за власним бажанням;

- харцерство сприяє взаєморозумінню між поколіннями. Дорослі, займаючись з молоддю, отримують необхідний досвід і можливість навчатися на різних курсах;

- харцерство не пов'язане з політичними організаціями і об'єднаннями, але в той же час вчить харцерів віддавати свій обов'язок суспільству і Батьківщині.

Постановка завдання. У нашій статті ми ставимо собі за мету розкрити сутність методики харцерського «прогресивного самовиховання».

Виклад основного матеріалу. Харцерство – польська відміна скаутингу. Скаутинг же виник з бажання його творця, Р. Баден-Пауелла, вдосконалити суспільство. Цієї мети, як він вважав, можна було досягти, тільки вдосконаливши кожну особу в суспільстві, оскільки «характер членів суспільства», на його думку, є найбільшою силою країни.

У харцерському русі «вдосконалення особистості» або, використовуючи відповідніший термін, – виховний процес – реалізується через систему прогресивного самовиховання, якою є харцерський (скаутський) метод.

Харцерський (скаутський) метод – це структурована основа, розроблена так, щоб надихати і вести кожну молоду людину шляхом її особистісного зростання. Харцерський метод призначений допомогти кожній молодій особистості використовувати і розвивати свої здібності, зрозуміти власні інтереси, збагатити особистий життєвий досвід, допомогти знайти конструктивні шляхи задоволення потреб на різних стадіях розвитку і надати можливості для подальшого розвитку відповідно до індивідуального ритму.

Харцерський метод описується ще як система. Це означає, що його слід сприймати як групу взаємозалежних елементів, що складають єдине ціле. От чому слово «метод» використовується в однині, а не у множині. Бо, тоді як кожен з елементів, що входять до його складу, можна розглядати самотійно і часто роздільно (як вони насправді розглядаються іншими виховними системами), про харцерський метод можна говорити тільки, коли всі його елементи сполучені в єдиній виховній системі.

У кожного елемента є своя виховна функція (тобто кожен елемент призначений сприяти певним чином виховному процесу), і кожен елемент доповнює дію інших. Тому всі ці елементи необхідні для функціонування цілісної системи, і їх слід використовувати відповідно до мети і принципів харцерського руху.

Те, як ці елементи застосовуються, повинно відповідати рівню зрілості молодої людини. Скаутський метод - це основоположний аспект харцерства. Якщо який-небудь з елементів не зможе працювати через недостатній рівень зрілості людини або через те, що людина «переросла» потребу в якому-небудь з цих елементів, тоді харцерство не підходить для неї. Таке може відбутися, коли намагаються застосовувати харцерський метод для виховання дітей або дорослих, яким вже далеко за двадцять.

Всі елементи харцерського методу, що працюють як частина системи, активно застосовуються в житті місцевої (первинної) організації, але не кожен з цих елементів чітко виявляється. Деякі елементи відіграють тільки допоміжну роль.

Проте за певний період – наприклад, впродовж кількох зустрічей або харцерського табору – всі елементи методу активно використовуються.

Харцерський закон і обіцянка. Харцерський Закон – це кодекс життя кожного харцера і всіх членів харцерської організації, заснований на

принципах скаутингу. Через кодекс, практично вживаний в повсякденному житті, скаутський Закон дає практичний шлях розуміння молоддю особю цінностей, які харцерство пропонує як основу життя особистості.

Обіцянка – це особистісне зобов’язання зробити все можливе, щоб жити відповідно до цього кодексу, яке кожна молода людина дає перед групою однолітків, коли вирішує вступити до руху. Даючи Обіцянку, молода людина приймає свідоме і добровільне рішення прийняти скаутський Закон і взяти на себе відповідальність цього рішення, докладаючи особистості зусилля («роблячи все, що в його/її силах»). Те, що Обіцянка дається перед однолітками, не тільки надає особистому зобов’язанню гласності, але також і символізує суспільні обов’язки і відданість іншим членам групи. Таким чином, Обіцянка – це перший символічний крок у процесі самовиховання.

Закон і Обіцянка розглядаються як один елемент, тому що вони тісно взаємопов’язані.

Навчання через справу. Навчання через справу означає розвиток як результат особистісного досвіду на відміну від суто теоретичного навчання. Він відображає активний шлях набуття молоддю людиною знань, умінь і соціальних установок. Навчання через справу відображає практичний підхід харцерського руху до виховання, заснований на навчанні через можливість переживань, що виникають в процесі діяльності і при зіткненні з повсякденним життям.

Отже, це є способом допомогти молодій особистості розвиватися в усіх аспектах особистості, беручи те, що має особистісну значущість, зі всього, що вона переживає.

Система патрулів (або командна система). Командна система (або система патрулів, як її часто називають) – це основа структури організації місцевої скаутської організації, що складається з невеликих груп молодих членів руху і дорослого керівника.

Кожна невелика група, що зазвичай складається з шести-восьми членів, працює як команда з одним членом групи, що виконує функції лідера. У кожній команді молодь організовує своє життя, розподіляючи обов’язки, визначаючи, організовуючи, здійснюючи і оцінюючи свою діяльність відповідно до своїх можливостей. Це робиться за підтримки дорослого керівника. Представницька система забезпечує участь молодих членів Руху в процесі прийняття рішень скаутської організації в цілому за підтримки дорослих керівників.

Командна система, заснована на природній схильності молодих об’єднуватися у невеликі групи, спрямовує значний вплив, який однолітки чинять один на одного, у конструктивне русло. Це дозволяє молодим людям розвивати свої здібності, зводячи їх воєдино і йдучи далі

в розвитку індивідуальних умінь, талантів і командного духу взаємної підтримки.

Вона також дозволяє їм розвинути конструктивні взаємини з іншими молодими людьми і дорослими і навчитися жити відповідно до демократичної форми самоврядування.

Символічна основа.

У харцерському русі символічна основа – це кілька символів, що втілюють виховну пропозицію для певного вікового діапазону. Мета символічної основи – глибше укріплювати уяву, дух шукача пригод, здатність молоді до творчості і кмітливості, стимулюючи її розвиток, допомагаючи ототожнити себе з напрямками розвитку і цінностями, покладеними в основу харцерського руху, стимулюючи згуртованість і солідарність всередині групи.

Харцерство втілює пригоди, згуртовані групи, розвиває спостережливість, винахідливість і просто привчає до здорового життя у природі.

Особистісний прогрес. Особистісний прогрес – це елемент, що допомагає кожній молодій особистості розвинути внутрішню мотивацію, щоб бути свідомо і активно залученою до свого власного розвитку. Це дозволяє молодій особистості прогресувати по-своєму, належним чином зі своїм темпом в загальному напрямку виховних цілей вікової групи, знайти впевненість і усвідомити досягнутий прогрес.

Прогресивний план – це основний інструмент, використовуваний для підтримки цього елемента скаутського методу.

Життя в гармонії з природою. Природа, тобто природне середовище – ліси, рівнини, море, гори, пустеля, на відміну від штучно створеного середовища, такого як шкільний двір, забетоновані місця таборування і густонаселені міста. Природа також означає те, що Р. Баден-Пауелл назвав «гармонійним цілим нескінченного, історичного і мікроскопічного», з місцем для людства в ньому.

Через величезні можливості, які світ природи дає для розвитку фізичного, інтелектуального, емоційного, суспільного і духовного потенціалу молодій особистості, природне середовище є ідеальним місцем для застосування скаутського методу. Насправді, хоча це не завжди може бути досяжне, особливо в сучасному урбанізованому середовищі, скаутські заходи зазвичай повинні проводитися на природі.

Проте використання природи як елемента скаутського методу передбачає більше, ніж діяльність, що проводиться на природі. Це включає розвиток конструктивного контакту з природою, повне використання унікальних можливостей для навчання, що надаються природним світом, щоб сприяти розвитку молоді. (Що стосується лісу, то бачення Р. Баден-Пауеллом природи як виховного інструменту можна

узагальнити таким чином: «Для тих, у кого є очі, щоб бачити, і вуха, щоб чути, ліс – це водночас лабораторія, клуб і храм»).

Підтримка дорослих. Підтримка дорослих включає три аспекти, котрі відповідають трьом різним ролям, які дорослому необхідно враховувати, працюючи в харцерській організації.

Керівник забезпечує, щоб будь-яка діяльність, що здійснюється групою, була успішно завершена. Тоді як не кожен дорослий може володіти навичками, потрібними для всіх видів діяльності, він все ж таки відповідає за те, щоб уся група була забезпечена необхідною технічною підтримкою і допомогою фахівця там і тоді, коли це слід.

Педагог безпосередньо підтримує процес самовиховання і забезпечує, щоб те, що молода особа переживає, мало позитивний вплив на розвиток знань, умінь і соціальних установок цієї особистості. Іншими словами, як педагогові дорослому керівникові слід встановити особистий контакт з кожним, будь це молода людина або дівчина, щоб допомогти їм визначити власні потреби розвитку, визнати ці потреби і забезпечити їх адекватне задоволення через прогресивний розвиток.

Посередник, ґрунтуючись на добровільній співпраці між молоддю і дорослими, забезпечує, щоб взаємини всередині групи були позитивними і плідними для всіх, щоб група створювала привабливе середовище і підтримувала безперервний розвиток групи як цілого. Це передбачає насичену навчальну співпрацю між молоддю і дорослими, засновану на взаємоповазі, довірі і визнанні один одного як особистості.

Щоб харцерський метод працював ефективно в групі молодих людей, дорослий керівник харцерської організації належним чином використовує елементи методу і його динаміку.

Динаміку харцерського методу забезпечує взаємозв'язок таких чотирьох елементів:

- виховні цілі;
- структура і функціонування організації;
- діяльність;
- життя в групі.

Виховні цілі. У харцерському русі для кожної вікової групи пропонується кілька загальних виховних цілей, що відносяться до розвитку молодої людини. І кожен член руху розвивається у напрямку цих виховних цілей по своєму власному шляху. Дорослий керівник в харцерській організації бере до уваги все: те, як нею управляють, процес прийняття рішень, типи взаємин, які необхідно виховувати, діяльність, в якій братиме участь молодь, з погляду того, як всі ці аспекти можуть сприяти, а не перешкоджати, досягненню виховних цілей.

Діяльність. У харцерському русі діяльність включає такі заходи, як походи на природу, суспільно корисна праця, соціальні проекти тощо.

Вона також включає те, що необхідне для роботи харцерської організації, і такі буденні речі, як придбання їжі, приготування вечері в таборі, поїздка до місця проведення заходу, участь в обговоренні розвитку особистості. Обидва види діяльності сприяють виховному процесу, і скаутський метод застосовується щодо обох. Діяльність, безумовно, створює сприятливе середовище для застосування скаутського методу. Діяльність, якою б вона не була, не обов'язково є харцерською діяльністю. Вона стає харцерською тоді, коли до неї застосовується скаутський метод.

Сама по собі діяльність повинна бути заснована на інтересах і потребах молодих людей, щоб вона приваблювала їх і приносила їм задоволення. Захід повинен бути задуманий так, щоб була чітко визначена виховна мета. Він повинен бути певним випробуванням, яке молода людина повинна сприймати як щось корисне.

Життя в групі. Все, що переживає молодь всередині групи і харцерської організації в цілому, є результатом роботи міні-суспільства, що складається з молодих людей і дорослих керівників. Виховання командного духу передбачає підтримку конструктивної динаміки групи (взаємодія і взаємини, що розвиваються між молодими людьми і між молодими людьми і дорослим керівником). Це також передбачає використання прагнення молодих людей до взаємодії (між собою і з дорослим керівником) в найрізноманітніших ситуаціях, що природно виникають під час їх перебування в русі. Коли формується почуття команди, група в цілому бере до уваги потреби і інтереси кожного, і кожен сприяє розвитку групи.

Життя в групі стимулює досвід і переживання, які можуть вести до емоційного і суспільного зростання, розвитку соціальних установок і сприйняття цінностей особою тому, що:

- робота в згуртованій групі і пізнання на практиці переваг життєвого кодексу (харцерського закону в дії) дають молодій особистості природне середовище, щоб усвідомити глибше значення цінностей, яких дотримується харцерство;

- конструктивна взаємодія і взаємини з іншими членами групи підтримують клімат взаємної довіри і турботи і сприяють розвитку почуття особистості і власної значущості;

- перспектива бути частиною згуртованої групи стимулює бажання належати саме цій групі і відчувати себе прийнятим її членами;

- життя групи відповідно до харцерського кодексу, вплив однолітків є одним з важливих аспектів розвитку молоді особистості. Таким чином, соціальні установки і цінності, які стимулює життя в групах, мають особистостістісну природу (такі, як конструктивне і активне ставлення до життя, впевненість в собі, дух романтики,

постановка цілей тощо) і соціальну природу (такі як командний дух, пошук компромісу, визнання розбіжностей і взаємозалежності, солідарність тощо). Тому життя в групі дає молодим людям можливість практично реалізувати і розвинути – належним чином зі своїм потенціалом – здатність до автономії, готовності допомогти іншим, відповідальності та ідейності.

Структура і функціонування організації. Це означає те, як застосовується харцерський метод і механізм діяльності, що практично виконується в харцерській організації (наприклад, надання молодій людині конкретних можливостей на практиці перевірити, що таке прийняття рішень, відповідальність, встановлення контакту з місцевою громадою тощо).

Це також передбачає використання засобів (не тільки фінансових і матеріальних, але й часу тощо), що також відіграє важливу роль, впливаючи на якість досвіду.

Коли ці чотири елементи по-справжньому доповнюють один одного, харцерський рух може запропонувати молодій людині багатший навчальний і життєвий досвід.

Наприклад, організація може вважати, що «демократія» - дуже важливе питання, що вимагає особливої уваги з погляду виховання. Допомога молоді в розвитку особистісної прихильності демократичному способу життя (виховна мета) навряд чи буде винятково результатом заходів, пов'язаних з набуттям знань про предмет. На цьому прикладі питання для обговорення можуть бути такими:

- Чи дозволяє те, як було заплановано захід, практично відчувати демократичний спосіб життя (діяльності)?
- Чи всі молоді люди виконують обов'язки і роблять особистий внесок до життя організації (життя в групі)?
- Чи здатний дорослий керівник прислухатися до думки молодих людей і давати їм можливість приймати рішення належним чином з їх здібностями (структура і функціонування організації)?
- Нарешті, що можна вдосконалити в житті організації, в тому, як взаємодіє керівництво і молодь, в діяльності групи, щоб досягти виховної мети?

Висновки. Харцерський рух – це насамперед «виховний рух». Виховання теоретиками руху розуміється в широкому сенсі – як процес, що триває все життя, робить можливим всеосяжний і безперервний розвиток здібностей людини як особистості і як члена суспільства.

Розвиток особистості не завершується в період «формування» (дитинство і підлітковий вік). Він продовжується впродовж усього життя. Як і у будь-якого «процесу», тут є свої «злети» й «падіння», тобто періоди більшої чи меншої активності, інтенсивності, значущості.

Мета виховання – сприяти повному розвитку автономної, готової допомогти іншим, відповідальної та ідейної особистості.

Автономність розуміється як здатність самотійно приймати рішення і управляти своїм життям.

Готовність допомогти іншим – це активна турбота про людей і уважне ставлення до оточуючих.

Відповідальність – здатність усвідомлювати наслідки своїх рішень, виконувати взяті на себе зобов’язання і завершувати розпочату справу.

Ідейність – прагнення жити відповідно до своїх цінностей і дотримуватися демократичних ідеалів.

Розвиток людини як особистості у методиці харцерського виховання розуміється як розвиток здібностей особистості в усіх сферах: фізичній, розумовій, емоційній, суспільній і духовній.

Розвиток людини як члена суспільства – це розвиток розуміння інших і співучасті, виховання почуття приналежності до суспільства і усвідомлення себе частиною його історії й еволюції.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ключовський Єжи. Історія Польщі до кінця XV століття. – Люблін: Товариство Інституту Центрально-Східної Європи, 2005. – 238 с.
2. E. W. Piasecki, Harce młodzieży polskiej. Zasady Wychowania Fizycznego, Warszawa 1904.
3. Aleksandr Kamiński, Wielka Gra. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 1981.
4. Krystyna Heska-Kwaśniewicz, Braterstwo i Służba; Rzecz o pisarstwie Aleksandra Kamińskiego. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1998.
5. Strona internetowa Muzeum Harcerskiego w Zakopanem // <http://www.18gdhs.pl/mustum/ciekawostki.html>;
6. http://pl.wikipedia.org/wiki/Andrzej_Malkowski

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Савченко Наталія Сергіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту КДПУ ім. В. Винниченка.

Коло наукових інтересів: теорія і практика позашкільної освіти молоді у Польщі.